

**МОНГОЛ УЛСЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН ТӨРИЙН БУС БАЙГУУЛЛАГУУДЫН ФОРУМЫН
ХҮРЭЭНД БОЛОВСРУУЛАН ИЛГЭЭВ.**

**НҮБ-ЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН ЗӨВЛӨЛ
ХҮНИЙ ЭРХИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ЭЭЛЖИТ ДҮГНЭЛТ ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ
36 дахь хуралдаан**

2020 оны 5 дугаар сар
МОНГОЛ УЛС

БҮЛГИЙН ЭРХИЙН ТАНИЛЦУУЛГА

Танилцуулга бэлтгэсэн:

Хүүхдийн эрх:

Хүүхдийн Эрхийн Форум

(Хүүхэд хамгааллын сүлжээ, хүүхдийн оролцооны сүлжээний байгууллагууд хамтарсан)

Эмэгтэйчүүдийн эрх:

Бүсгүйчүүд XXI зуун, Либерал Эмэгтэйчүүдийн Оюуны Сан, Иргэдэд туслах хүний эрхийн төв, Монголын Эмэгтэйчүүдийн Сан, Монголын Эмэгтэйчүүдийн Холбоо, Монголын Эмэгтэйчүүдийн Хөдөлмөрийг Дэмжих Холбоо, Хууль судлал хүний эрх төв

ХҮНИЙ ЭРХИЙН ТББ-ДЫН ФОРУМ (ХЭФ)

1. Монголын Хүний Эрхийн ТББ-дын Форум (ХЭФ) нь 2010 онд ЮПР буюу НҮБ-ын Хүний Эрхийн Зөвлөлийн Хүний эрхийн ээлжит дүгнэлт хэлэлцүүлэгт ТББ-дын бэлтгэх сургалтын үеэр байгуулагдсан юм. Түүнээс хойш ХЭФ нь 50 гаруй ТББ-ыг эгнээндээ нэгтгэн, Монгол улс дахь хүний эрхийн нөхцөл байдлыг сайжруулах, хүний эрхийг сурталчлах, хамгаалах чиглэлээр тууштай ажиллаж ирлээ. ХЭФ нь ЮПР-ын хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх зорилгоор төр болон төрийн бус байгууллагуудын дунд зөвлөлдөх уулзалтууд болон, шаадлага,

асуулга явуулах, жагсаал цуглаан зохион байгуулах замаар нөлөөллийн үйл ажиллагаа хийж байна.

2. Энэ удаагийн Бүлгийн эрхийн тайлан илтгэлийг ХЭФ-ын гишүүн байгууллагуудаар хэлэлцэн сэдвийг тогтож, төрийн 9 байгууллагаас илтгэлд холбогдох асуудлаар мэдээлэл авахын зэрэгцээ Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам, түүний харъяа агентлагуудтай хоёр удаа зөвшилцөх, ойлголтоо нэгтгэх уулзалт хийв. Монголын Хүний эрхийн ТББ-уудын Форум (ХЭФ)-ын хурлаар хоёр удаа хэлэлцүүлэхийн зэрэгцээ үндэсний зөвлөлдөх уулзалтаар илтгэлийн төслийг танилцуулж, талуудын саналыг тусгалаа. ТББ-дын зүгээс бэлтгэсэн илтгэлийн эхний төслийг 11 аймаг, 4 дүүрэгт төр болон төрийн бус байгууллагын нийт 300 гаруй төлөөлөлд танилцуулж, санал шүүмжийг авсан.

НЭГ. ХҮҮХДИЙН ЭРХИЙГ ХАНГАХ САЛБАР ДУНДЫН ЗОХИЦУУЛАЛТ

3. Монгол Улс UPR II циклээс хүүхдийн эрхийг хангахтай холбоотой зөвлөмжүүдийг амжилттай хэрэгжүүлэхийг зорьж байна. Хүүхдийн эрхийг хамгаалахаар сүүлийн 3 жилд шинээр бий болсон эрх зүйн дагуу нийгмийн бүх орчинд хүүхдийн эрхийг хүндэтгэх, хамгаалах, хангахад оролцогч бүх талуудыг төрөөс удирдах, дэмжих, хянах, зохицуулах үүргийг сайжруулах хэрэгцээ өсч байна. Учир нь байгууллага, хуулийн этгээд бүр хүүхдийн эрхийг хүндэтгэх зарчмыг хэрэгжүүлж, хүүхдээ асрах эцэг эхийн чадварыг дэмжих зорилгоор хамт олны дунд эцэг эхийн зөвлөл байгуулах, хүүхэд хамгааллын бодлогыг хэрэгжүүлэх боломж, арга замыг эрэлхийлж эхэлж байна. Мөн хүүхдийн эрхийн хэрэгжилтэд хяналт тавих улсын байцаагчид, хүүхэд, өсвөр үеийхний оролцоо, үзэл бодлоо илэрхийлэх, шийдвэр гаргах түвшинд санал хүсэлтээ гаргах, шийдвэрлүүлэх боломжийг дэмжих сайн дурын үүрэгтэй, хүүхдийн хамт олноос сонгогдсон “Хүүхдийн элч” зэрэг шинэ, шинэ механизмыг ажиллах нөхцөлөөр хангах, хүүхдийн эрхийг бодитой хамгаалах тогтолцоог бэхжүүлэхэд төрийн байгууллагуудын хооронд төдийгүй, бизнесийн салбар, хуулийн этгээдүүд, иргэд, олон нийтийн үүсгэл санаачилга, оролцоог дэмжих уян хатан зохицуулалтыг хангах асуудал өдөр тутам тулгарч байна.
4. Монгол Улсад үндэсний түвшинд Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын Сайд түүний хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллага ХНХЯ хүүхдийн эрхийг хамгаалах үйлст манлайлах үүрэгтэй.¹ Энэ Сайд болон түүний эрхэлсэн яамны харъяанд Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч статус бүхий Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар хэмээх 54 хүний орон тоотой

агентлаг ажилладаг. Мөн Ерөнхий Сайд тэргүүлдэг Хүүхдийн төлөө үндэсний зөвлөл бий. Уг зөвлөлд яамдын төрийн нарийн бичгийн дарга нар голлон бусад талуудын өргөн төлөөлөл орж бүрдүүлэн зөвлөлдөх хэлбэрээр ажилладаг. Энэ зөвлөлийн Ажлын албаны үүргийг дээрх агентлаг буюу ЗГХА-Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар гүйцэтгэдэг. Гэвч дээрх зөвлөлийн жилийн хугацаанд ганц нэгхэн болох хурал түүнээс гарах шийдвэр нь салбар дундын зохицуулалтын асуудлаас хөндий байна. ХНХЯ энэ зөвлөлийн үйл ажиллагааг дэмжин дэргэдээ Хүүхдийн хөгжил хамгааллын үндэсний хөтөлбөр (2017-2021он) ийн зохицуулалтыг хангах зорилгоор салбар дундын байнгын Ажлын хэсэг ажиллуулж байна.

5. Хүүхдийн эрхийг хангах бодлого, үйл ажиллагааны салбар дундын үндэсний зохицуулалтыг хангах эрх зүйн үүрэгтэй эдгээр субъектуудээс энэ чиглэлээр бодлого, чиглэл, удирдамж, арга аргачлал гарахгүй, аль ч салбарт хүүхдийн эрхэд тавих хяналт, мониторинг, мэргэжил арга зүйн зөвлөгөө, нөлөөлөл сул байна. Учир нь дээрх механизмуудын үйл ажиллагаа нь нэр хэмээх төлөвлөгөө, нөлөө бага хурал, эрх зүйн чадамж сул зөвлөмж гаргасан төдий байгаа нь харамсалтай. Хүүхдийн эрхэд сөрөг нөлөөтэй бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний нөлөөг хянах, магадлах, бууруулах, таслан зогсоох, эерэг нөлөө боломжийг дэмжих зэрэг бодлогын хэрэгжилтийг хангахад хөдөө аж ахуй, барилга, худалдаа, үйлчилгээ, уул уурхай зэрэг нийт салбар, байгууллагыг мэдээлэл, зөвлөгөө төдийгүй төрийн байгууллагуудыг удирдлага, хяналт, арга зүйгээр хангах шаардлага өссөөр байна. Товчдоо хүүхдийн эрхийг хангахад салбар дундын асуудлаарх эрх зүйн зохицуулалт хангалтгүй байна. Жишээ нь хүүхдийн эрхийг хамгаалах, хүүхэд хамгааллын үйлчилгээ үзүүлэх үндсэн үүрэг бүхий дараахь хоёр төрлийн механизмын үйл ажиллагаанд салбар дундын босоо (шууд удирдлагатай байгууллага, албан тушаалтанд хамаарах) болон хэвтээ (орон нутаг, нэгжийн түвшинд хамаарах) чиглэлийн зохицуулалт байхгүй байна.

6. Хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хорооны үйлчилгээний хүрээнд:

Хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хороо нь эрүүл мэнд, боловсрол, халамж, цагдаа, прокурор, өмгөөлөгч, шүүхийн зөвлөл, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын төлөөлөл хамтран бүрдүүлж, ЗДТГ-ын хууль зүйн хэлтсийн дарга ахалдаг. Үйлчилгээ, үйл ажиллагааг нь ГБХЗХ-ийн байгууллагууд хариуцна. Хороо хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад болон түүний дараах үе шатанд гэрч, хохирогч, сэжигтэн зэрэг хүүхдэд зохих үйлчилгээ үзүүлж, хянах үүрэгтэй. ХЗДХ ийн ХНХС-ын хамтарсан 2017 оны 3 сарын 27 ны өдрийн 51/69 дүгээр тушаалд цагдаа, шүүх, шүүхийн шийдвэр зэрэг байгууллагууд зохих мэдээллээ Хороонд төвлөрүүлэх үүрэг хүлээсэн. Гэвч Эрүүгийн хуулийн дагуу цагдаагийн

алба хаагч гэмт хэргийн нууцлалыг хангах үүднээс хэргийн талаар мэдээлж болохгүй тул цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн гэмт хэргийн хохирогч, гэрч, сэжигтэн хүүхдийг мэдээлэл Хууль зүйн хороонд ирэхгүй, төвлөрөхгүй байгаа учир хүүхдэд чиглэх зохих үйлчилгээний нөхцөл бүрдэхгүй байна. Энэ нь хянан шийдвэрлэх ажиллагааны хүүхдэд ээлтэй жишиг стандартыг хангах, хянах, процесст оролцогч хүүхдэд шаардлагатай мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэх хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг гацааж байна. Жишээ нь Хэрэг хянан шийдвэрлэх процесст оролцогчид хууль зүйн хорооны үйлчилгээний талаар өөрсдөө мэдэхгүй байх, хүүхдэд уг үйлчилгээг санал болгох, зөвлөх дэмжлэг алга. Сургалт хүмүүжлийн тусгай байгууллагад ял эдэлж буй өсвөр насны хүн Хууль зүйн хорооны талаар мэдээлэлгүй, түүнчлэн энэ байгууллагаас суллагдсан хүний талаарх ШШГЕГ-ын мэдээлэл аймаг, дүүрэг, хорооны түвшинд очдоггүйгээс тухайн хүн эргэн нийгэмших, гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх үйлчилгээнд хамрагдаж чадахгүй байна.ⁱⁱ

7. Хамтарсан багийн үйлчилгээний хүрээнд: Монгол Улсын засаг захиргааны анхан шатны нэгж болох сум, дүүрэг, баг, хороонд Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулийн дагуу ажиллаж байгаа 609 ⁱⁱⁱ Хамтарсан баг¹ийг Засаг даргын удирдлага дор төрийн гол байгууллагын төлөөлөл бүрдүүлнэ. Энэ багуудын 90 гаруй хувьд сүүлийн 2 жилд үйл ажиллагааны батлагдсан төсөвгүй ажиллаж, ихэвчлэн гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогчийг хамгаалахад анхаарал төвлөрүүлдөг. Тухайн орон нутагт гол мэргэжилтнүүдийг төвлөрүүлсний хувьд Хамтарсан баг нь хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийн асуудлаар орчин, хэлбэр үл харгалзаж ажиллах шаардлага байна. Гэвч энэ талаар Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулийн 20 дугаар зүйл, Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн 15 дугаар зэрэг зүйлийн хоорондын нийцэл сул байна.

Хүүхэд хамгааллын үйлчилгээг голлон тодорхойлж буй хууль зүйн хороо, хамтарсан багийн хүүхдэд үзүүлэх тус тусын үйлчилгээндээ тэдгээрийн уялдааг хангах, харилцан шилжүүлэх, эргэх холбоотой, тасралтгүй байх нөхцөлийг зохицуулсан дүрэм журамгүйгээс үйлчилгээний чанар, тасралтгүй байдал, уялдаа хангагдаж чадахгүй байна. Мөн эрүүгийн, зөрчлийн хэрэг хянан, шалган шийдвэрлэх процессын хуулиудад хүүхэд хамгааллын үйлчилгээтэй холбоотой зохицуулалт тусаагүй байна. Субъектүүдэд төлөөлөлтэй салбар, байгууллагууд хүүхэд хамгааллын үйлчилгээнд нөлөөтэй удирдлагын дэмжлэг сул байна. Жишээ нь Хорооны бүрэлдэхүүнд ажиллаж буй цагдаагийн, прокурорын зэрэг төлөөллийн

¹ Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулийн 20 дугаар зүйлд зааснаар Хамтарсан баг нь өрхийн эмч, сургуулийн, халамжийн, хүүхэд, гэр бүлийн хөгжлийн нийгмийн ажилтан, цагдаагийн алба хаагч, энэ чиглэлээр үйлчилгээ үзүүлдэг төрийн бус байгууллагын төлөөллөөс бүрдсэн мэргэжилтнүүд бөгөөд гишүүн тус бүр нь мөн хуульд заасан чиг үүрэг хэрэгжүүлдэг болно.

оролцоо, үүрэг, мэдээллийг үндэслэн “босоо” (төвөөсөө нэгдмэл удирдлагатай бөгөөд орон нутгаас хамаарал бага) удирдлагатай байгууллагуудын нийт бүрэлдэхүүнд хандсан удирдамж чиглэл шаардагддаг.

8. Зөвлөмж

- Хүүхдийн эрхийг хангах, салбар дундын зохицуулалтыг дэмжих эрх зүйн орчныг салбаруудын оролцоотой үнэлж, зохих хууль тогтоомжийг шинэчлэх, ингэхдээ хүүхдийн эрхийг хангах үйл ажиллагааны Засгийн газрын гол институциудын мэдээллийн удирдлагад тулгуурласан салбар дундын үйл ажиллагааг зохицуулах, хянах эрх хэмжээг өргөжүүлэх;
- Эрүүгийн болон Зөрчлийн хэргийг шийдвэрлэх процессын үед хүүхэд, өсвөр насны хүнд үзүүлэх хүүхэд хамгааллын үйлчилгээний боломжийг шаардлагатай хууль тогтоомжид нэмж тусгах.
- Хүүхэд хамгааллын тухай, Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай зэрэг хуульд хүүхдэд хамгааллын тухай хуульд нийтлэг зарчмын дагуу мониторинг хийж, салбар дундын зохицуулалтыг сайржуулах шаардлагатай өөрчлөлтийг тусгах.

Хоёр. ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН ХӨДӨЛМӨРЛӨХ ЭРХ, ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТЭГШ БОЛОМЖ, УЛС ТӨРИЙН ОРОЛЦОО

9. “Хүний эрхэд суурилсан хөгжлийн чиг хандлагыг баримтлах...”^{iv} зарчим бүхий Төрөөс хүн амын талаар баримтлах бодлого, “...зохистой хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлж, ядуурлын түвшинг бууруулах...” чиглэл бүхий хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлого^v, Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах үндэсний хөтөлбөр^{vi} болон салбарын жендэрийн бодлогыг баталж эхэлсэн, Жендэрийн үндэсний хороог хуулийн дагуу Ерөнхий сайдын дэргэд ажиллуулж статусыг дээрдүүлсэн зэрэг ахиц дэвшил гарсныг онцолж байна. Гэвч өмнөх хэлэлцүүлгээс өгсөн хэвшмэл ойлголтыг өөрчлөх, эмзэг бүлгийн иргэдийн амьдралын чанарыг сайжруулах, эмэгтэйчүүдийн улс төрийн эрх тэгш оролцоог хангах чиглэлээр өгсөн зөвлөмж үр дүнтэй хэрэгжсэнгүй.^{vii}
10. **Хөдөлмөрлөх эрхийн зөрчил өргөн хүрээнд байна.** Ажлын байрны бэлгийн дарамт (АББД)-д өртсөн хохирогчдын 98%, ажлын байрны дарамтад өртсөн хохирогчдын 79% эмэгтэйчүүд байна^{viii}. АББД-ын тархалт нэмэгдэж, бизнесийн байгууллагад 20%-50%, эрүүл мэндийн байгууллагад 20%-40% өссөн.^{ix} Мөн ижил үнэлгээтэй ажилд ижил цалин хөлс авах зарчим хэрэгжихгүй, цалингийн дунджийн ялгаатай байдал санхүүгээс бусад салбарт нэмэгдэж байна. Тухайлбал, сүүлийн 3 жилийн дүнгээр эмэгтэйчүүдийн дундаж цалин эрэгтэйчүүдийн цалингийн 2016 онд 88.74%, 2017 онд 83.57%, 2018 онд 82%-д хүрч буурсан.^x Хөдөлмөрийн хуульд заасан ажлын цагийг баримтлахгүй, илүү цагаар ажиллуулах нь төрийн байгууллагад түгээмэл байгааг 11 аймаг, 4 дүүрэгт төр, төрийн бус байгууллагын 300 гаруй төлөөлөлтэй хийсэн “Хүний эрхийн төлөв байдал орон нутагт” хэлэлцүүлгийн үеэр онцолсон. Хэдийгээр “Төрийн албаны тухай” хуулийг шинэчлэн баталж, илүү цагийн ажлын

хөлс олгохоор тусгасан ч илүү цагийн дээд хязгаарыг тогтоогоогүй, төрийн үйлчилгээ тэр дундаа цагдаа, сувилагчийн орон тоо хүрэлцэхгүй байгаа энэ үед илүү цагаар ажиллах явдал буурахааргүй байна.

11. **Хөдөлмөрлөх эрхийг хангах бодлого жендэрт суурьлаагүй.** Хүн ам, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын салбарт баримтлах жендэрийн бодлого^{xi} баталсан ч хэрэгжүүлээгүй, салбарын мэргэжилтнүүд жендэрийн мэдрэмж сул, бодлогоо хэрэгжүүлэх арга зам тодорхойгүй байна. Эмэгтэйчүүд бага насны хүүхэд, хөгжлийн бэрхшээлтэй болон ахмад настныг асарч үйлчилдэг гэсэн шалтгаанаар эдийн засгийн идэвхгүй болж, хөдөлмөр эрхлэх боломж хумигдаж, ажил орлогогүй болох нь нэмэгдэж байна. Үүний улмаас эмэгтэйчүүд өөрийн орлогогүй, санхүүгийн эрх мэдэлгүй болж, улмаар гэр бүлийн, эдийн засгийн хүчирхийлэлд өртөх эрсдэлтэй байна.

График 1,2,3: Эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам, шалтгаанаар, хүйсээр^{xii}

12. Хүүхэд асрах үйлчилгээ хүрэлцээгүй байгаагаас эмэгтэйчүүд хүүхдээ сургуульд орох хүртэл, түүнээс ч цааш өөрсдөө асрах сонголт хийхээс өөр аргагүй болж, ажлаасаа урт хугацаагаар завсардах байдал түгээмэл байна.^{xiii} Цэцэрлэгийн хүртээмж муугаас 2-5 насны 250 мянга^{xiv} орчим хүүхэд сургуулийн өмнөх боловсролд хамрагдаж чадахгүй, гэртээ хүмүүжиж байна. Дунджаар 2200 орчим цэцэрлэг шаардлагатай ч 1435 цэцэрлэг ажиллаж^{xv} байгаа бөгөөд цэцэрлэг барих талаар төлөвлөөгүй байна. Төрөөс хүн амын хөгжлийн талаар баримтлах бодлого 2030 он хүртэл үргэлжилж байгаа “хүн амын цонх”-ыг харгалзаж үзээгүй, хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих бодлого нь эмэгтэйчүүдийн нөхөн үржихүйн үүргийг тооцоолоогүй. Мөн бага насны хүүхэдтэй ээжүүдэд зориулсан “Цалинтай ээж” хөтөлбөр нь охид эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн оролцоог дэмжихийн оронд ажил хийлгүй гэртээ суухыг дэмжсэн гэхээр байна. Энэ хөтөлбөр хүн амаа өсгөх^{xvi} бодлогын хүрээнд гарсан бөгөөд ээжид сард 50,000 төгрөгийн (19usd) тэтгэмж олгох юм. Энэ нь хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс даруй 6 дахин бага хөлс бөгөөд зарим хугацаанд цагийн ажил зэрэг хөлстэй хөдөлмөр хийвэл энэ тэтгэмжийг олгодоггүй. Хүн амаа өсгөх энэ мэт бодлого эмэгтэйчүүдэд ээлтэй биш байна.

13. **Эмэгтэйчүүд эдийн засгийн боломжоос тэгш хүртэж чадахгүй байна.** Үндэсний статистикийн хорооноос гаргасан хамгийн өндөр болон хамгийн бага цалин хөлстэй тус бүр 5 салбарын ажилчдыг хүйсээр авч үзэхэд ашиг орлоготой салбарт эрэгтэйчүүд 70% орчим оролцоотой байхад хамгийн бага цалин хөлстэй салбарт эмэгтэйчүүд 70% орчмыг эзэлж байна.^{xvii}

14. **Охид, эмэгтэйчүүд тэр дундаа малчин эмэгтэйчүүд хүнд нөхцөлд хөдөлмөр эрхэлж, хамгийн бага үнэлгээтэй эсхүл үнэлгээгүй хөдөлмөрт цаг заваа зарцуулж байна.** Монгол

Улсын цаг ашиглалтын судалгаагаар 2011 онд хөлсгүй ажилд эмэгтэйчүүд 4.8 цаг, эрэгтэйчүүд 2,3 цаг зарцуулж байсан бол 2015 онд эрэгтэйчүүд 1,6 цаг болж буурсан байхад эмэгтэйчүүдийн хөлсгүй хөдөлмөрт зарцуулах цаг 4.3 байгаа нь бараг ахиц гараагүйг харуулж байна.^{xviii} Хөдөө орон нутаг, алслагдмал газарт хүнд хөдөлмөр эрхэлж, албан бус салбарт ажиллаж байгаа иргэдийн хөдөлмөрлөх эрхийн хэрэгжилтийн талаар судалгаа хомс байна. Хувиараа, худалдаа наймаа хийдэг 100 эмэгтэйн дунд хийсэн судалгаагаар 31.5% нь хөдөлмөрийн гэрээгүй, 31.4% нь ажилд орохдоо бичиг баримт, хөрөнгийн барьцаа өгсөн^{xix} гэж хариулсан нь Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын тодорхойлсон албадан хөдөлмөрийн хэлбэр байгааг харуулж байна.^{xx}

15. **Эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн сонгох, сонгогдох тэгш эрх хангагдахгүй байна.**^{xxi} Сүүлийн 3 удаагийн УИХ-ын сонгуулийн статистикийг харвал нийт нэр дэвшигчид эзлэх эмэгтэйчүүдийн хувь өсөж, буурсан буюу 2008 онд 18.5%, 2012 онд 32%, 2016 онд 26% байгаа нь эмэгтэйчүүдэд улс төрийн тэгш боломж олгох түүштай бодлого байхгүйг илэрхийлж байна. Монгол Улс “Мянганы хөгжлийн зорилт”-оор хүлээсэн улс төрийн шийдвэр гаргах түвшин дэх эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэх амлалтаа биелүүлээгүй. Түүгээр ч үл барам зорилтоо хэрэгжүүлэх алхмаасаа удаа дараа ухарсан. Сүүлийн жишээ гэхэд Сонгуулийн тухай хуулиар нэр дэвшигчдийн 30%-ийг аль нэг хүйсийн төлөөлөл байх заалтыг сонгууль болохоос сар хүрэхгүй хугацааны өмнө 20% болгож бууруулсан явдал юм.^{xxii} Энэ нь Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулиар тогтоосон түвшинд^{xxiii} ч хүрэхгүй байхад хариуцлага тооцох боломжгүй байгаа нь эмэгтэйчүүдийн улс төрийн оролцоог нэмэгдүүлэх улс төрийн хүсэл эрмэлзлэлгүй байгааг нотолж байна. Үүний зэрэгцээ улс төрийн намын төлөвшил сул,^{xxiv} дотоод ардчилалгүй байдал нь эмэгтэйчүүдийг ялгаварлах, улс төрийн өрсөлдөөнд оруулахгүй байх хандлагад хүчтэй нөлөөлж байна. Оруулсан ч намууд эмэгтэйчүүдийг өөр хооронд нь өрсөлдүүлэхээр нэг тойрогт тулгах, ялах магадлал багатай тойргууд дээр эмэгтэй нэр дэвшигчдийг дэвшүүлдэг практик тогтсон. Мөн **улс төрийн санхүүжилтийн^{xxv} ил тод, шударга байдал хангалтгүй байгаа нь улс төрд жендерийн тэгш эрхийг хангахад томоохон хүндрэл учруулж байна.** Улс төрийн намуудын санхүүгийн тайлан, намд өгөх мөнгөн хандив, сонгуулийн сурталчилгааны санхүүжилт, түүний зарцуулалтад гишүүд сонгогчид нь хяналт тавих боломжгүй. Улс төрийн намууд нэр дэвшигчээс намдаа өргөх босго мөнгөний дүн тогтоодог нь ялгавартай байдлыг бий болгох үндсэн нөхцөл болж байна. Үүний улмаас эмэгтэйчүүдийн санхүүгийн байдал тэдний мэдлэг боловсрол, ур чадвараас илүү чухалд тооцогдоход хүрч байна. Сонгуулийн кампанит ажлын санхүүжилт босгох арга зам хуулиар нарийвчлан зохицуулагдаагүй, зардлыг хязгаарлах заалт сул байгаа нь хөрөнгөтэй нэр дэвшигчид илүү боломж олгож байна. Үүний дүнд эрэгтэйчүүд давамгайлсан парламент бий болж, бизнес эрхэлдэг гишүүд олонхийг бүрдүүлж байна.

16. **Зөвлөмж:**

- Хөдөлмөрийн тухай хуулийг хөдөлмөрлөх эрхийг дордуулахгүйгээр, бүх төрлийн ялгаварлан гадуурхалтыг хориглож, хариуцлагыг холбогдох хуульд оруулж яаралтай батлах, батлагдсан хуулийг олон нийтэд сурталчлан таниулах
- Албан бус салбарт ажиллагсдын хөдөлмөрлөх эрх, нийгмийн баталгааг судалж, баталгаажуулах бодлого, хөтөлбөр хэрэгжүүлэх

- Нийт төрийн албан хаагч, тэр дундаа хөдөлмөр, нийгмийн хамгаалал, төсөв санхүүгийн салбарын ажиллагсдын жендэрийн бодлогыг хэрэгжүүлэх чиглэлээр чадавхжуулах
- Эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн идэвхийг сэргээх, хөдөлмөрлөх эрхийг хангах, зохистой хөдөлмөр эрхлэлтийн орчин бүрдүүлэхэд тусгай арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх
- Ажлын байрны бэлгийн дарамтыг буцааж гэмт хэрэгт тооцох, гомдол шийдвэрлэх үр дүнтэй механизм бий болгох, урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохион байгуулах, санхүүжүүлэх
- Зохистой хөдөлмөр эрхлэлтийн орчин бүрдүүлэхэд эрэгтэй, эмэгтэй болон бага насны хүүхэдтэй аав, ээжүүдийн ялгаатай хэрэгцээг хангахуйц бодлого, үйл ажиллагаа явуулах
- Улс төрийн шийдвэр гаргах бүх түвшинд эмэгтэйчүүдийн оролцоог хангаагүй улс төрийн намын сонгуульд оролцох эрхийг хязгаарлах хариуцлагыг хуульд тусгах
- Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн хариуцлагыг тус хуулинд болон улс төрийн намын тухай, сонгуулийн тухай хуулиудад тус тус тодорхой тусгах, зөрчсөн тохиолдолд тухайн улс төрийн намыг сонгуульд өрсөлдүүлэхгүй хүртэл арга хэмжээ авах
- Олон улсын жишгийг дагаж квотыг 50%-д хүргэх, нэрсийн жагсаалтыг эрэгтэй, эмэгтэй зип дарааллаар байрлуулах

ⁱ Хүүхдийн эрхийн тухай хуулийн 13.1.3.

ⁱⁱ СХТБ-ын нийгэмшүүлэх үйлчилгээний үнэлгээний тайлан, 13х, 2018, УБ

ⁱⁱⁱ ЗГХА-Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газрын 2019 оны 4 сарын мэдээлэл

^{iv} Засгийн газрын 2016 оны 261 дүгээр тогтоолын хавсралт

^v Засгийн газрын 2016 оны 320 дугаар тогтоолын хавсралт

^{vi} Засгийн газрын 2017 оны 129 дүгээр тогтоолын хавсралт

^{vii} 108.41, 108.42, 108.44, 108.139, 108.140, 108.141, 108.142, 108.143, 108.144, 108.145, 108.158

^{viii} “АББД-ын эсрэг авах арга хэмжээний талаарх олон нийтийн хандлага” онлайн судалгаа, тоон болон чанарын судалгаа АББД-ий тэмцэх Эвсэл, 2016 он

^{ix} “Охид эмэгтэйчүүдийн ажлын байран дахь бэлгийн дарамтын төлөв байдал, хандлага” харьцуулсан судалгаа (2004, 2017 он) МОНЭС ТББ

^x Үндэсний статистикийн хороо Аж ахуйн нэгж, байгууллагын ажиллагчдын тоо, цалин орлогын улирлын мэдээ www.1212.mn

^{xi} Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын тушаал А/177, 2018.06.28

^{xii} Эх сурвалж: ҮСХороо, Ажиллах хүчний судалгаа

^{xiii} Монгол улсын жендэрийн нөхцөл байдлын дүн шинжилгээ, хуудас 22

^{xiv} Хүн амтын тоо, ҮСХороо

^{xv} Боловсролын статистик 2018 он, БСШУЯ

^{xvi} ХНХЯ-аас ирсэн тайлбарт

^{xvii} Эх сурвалж: Ажиллах хүчний судалгаа, Үндэсний статистикийн хороо

^{xviii} Цаг ашиглалтын судалгаа, 201 он, 2015 он, Үндэсний статистикийн хороо

^{xix} “Хөдөлмөрийн нөхцөл байдал” асуулга судалгааны тайлан МЭХДХ, 2019 он

^{xx} МЭХДХ-оос 2019 оны 6 сард Улаанбаатар хотын задгай зах дээр ажилладаг 100 эмэгтэйн хүрээнд хийгдсэн асуулгын дүгнэлтээс

^{xxi} *Иргэний сонгох, сонгогдох эрхийн талаар УИХ-ын болон Аймаг, сум, дүүргийн Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын сонгуулийн тухай хуульд (6.1) “сонгуульд сонгуулийн эрх бүхий иргэн үндэс угсаа, хэл, арьсны өнгө, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор ялгаварлагдахгүйгээр оролцох эрхтэй” хэмээн заажээ. Харин Улс төрийн намын тухай хуулийн 5.1.3-д гишүүддээ намын удирдах байгууллагын*

төлөөлөлд орох, сонгуульд нэр дэвших, сонгогдоход хүйсээр ялгаварлахгүй адил тэгш боломж олгохыг намууд үйл ажиллагааныхаа зарчим болгохыг зааж өгчээ.

^{xxii} Тухайн үед эмэгтэйчүүдийн эрхийн чиглэлээр ажилладаг байгууллагууд санаачлан нийт 277 байгууллагын төлөөлөлтэйгээр эсэргүүцэл илэрхийлж, шаардах бичиг хүргэж байв. <http://www.hiub.mn/content/read/8347.htm>

^{xxiii} **10 дугаар зүйл.Төрийн албан дахь жендэрийн эрх тэгш байдлын баталгаа, ЖЭТБХТХууль**

^{xxiv} *“Эмэгтэйчүүдийн улс төрийн оролцоог нэмэгдүүлэх нь” .2014 он. УБ. “Эмэгтэйчүүдийн улс төрийн оролцоог нэмэгдүүлэх нь” төслийн хүрээнд НҮБХХ, ЖҮХ хамтран боловсруулсан гарын авлага*

^{xxv} Улс төрийн санхүүжилт гэсэн нэр томъёогоор улс төрийн намын санхүүжилт, сонгуулийн санхүүжилт гэсэн 2 ойлголтыг хамтад нь авч үзсэн болно.